

Rakowski

Életrajz a Lengyel Egyesült Munkáspárt utolsó vezetőjéről*

Mieczysław F. Rakowski – a *Polityka* hetilap főszerkesztője és a Lengyel Egyesült Munkáspárt utolsó vezetője – élete a háború utáni Lengyelország történelmét tükrözi. Michał Przeperski által írt életrajza a hatalom és az emberi ambíciók időtlen mechanizmusairól szól.

Az elmúlt években a lengyel könyvpiacot elárasztották a kommunista vezetők és az ellenzékiek politikai életrajzai. Rakowskit azonban messze elkerülték. A potenciális szerzőket talán elriasztotta az a tény, hogy MFR¹ maga gondoskodott arról, hogy még életében bemutassa történetét – aprólékosan összeállította és több kötetben kiadta *Naplóit*, amelyeket politikai pályafutásának kezdetétől szinte napról napra írt. Ebből az életrajzból egy *self-made man* és egy politikai liberális képe rajzolódott ki. Egy potenciális életrajzírónak szembe kell néznie a legendával, és el kell választania önnön mítoszának teremtését a valóságtól. Przeperski tökéletesen teljesítette ezt a feladatot – legújabb könyvét érett és éleslátó elemzés, közérthető leírás és alapos levéltári kutatás jellemzi.

Különösen Mieczysław Rakowski esetében ez utóbbi elem jelentett kihívást. Naplói lenyűgöző olvasmányok, de minden ol-

* Michał PRZEPERSKI: *Mieczysław F. Rakowski. Biografia polityczna*. [Mieczysław F. Rakowski. Politikai életrajz] IPN, Warszawa, 2021. 432 p. – A recenzíót fordította: Mitrovits Miklós.

¹ Rakowski monogramja, a lengyel köznyelvben gyakran csak e három betűvel emlegetik. – *A ford.*

vasó feltette magának a kérdést: vajon teljesen őszinték-e, és nem hamisították-e meg őket a modern közönség igényei szerint? A kérdés megválaszolásához a kéziratokat – vagy az eredeti gépiratokat – össze kellett hasonlítani a közzétett változattal. Ez nagy munkát igénylő kihívás volt. További nehézséget jelentett, hogy Rakowski „elővigyázatosan” eladta teljes személyes dokumentumgyűjteményét a Stanford Egyetem Hoover Intézete könyvtárának és levéltárának. Przeperski leküzdötte ezeket az akadályokat, méghozzá stílusosan. Szétszedte a *Naplókat*, megállapította, hogyan keletkeztek: Rakowski évekkel később kitöltötte a „lyukak” egy részét, enyhített néhány ítéletet, végül pedig a bennük szereplő információkat más forrásokkal és szakirodalommal vetette össze.

Az életrajzból rendkívül érdekes kép rajzolódik ki a „szocializmus gyermekéről”. Rakowski a távoli vidéken² született. Képességeinek és ambícióinak köszönhetően hagyta el azt, nevet szerezve magának a katonai és pártapparátusban. Később éveig ismételtette, hogy „ha nem lenne szocializmus, teheneket legeltetne”. Szerette ezt a retorikai fogást, nyilvánosan és a magánéletben is használta. Amikor a hadiállapot idején a katolikus egyház egyik prominens képviselőjével tárgyalt, mosolyogva utalt „paraszti gyökereikre”. Felidézte, hogy „abban a környezetben úgy gondolták, hogy egy parasztfiú csak akkor csinál karriert, ha katona vagy pap lesz”.

Rakowski a keményvonalas kommunista politikusok egyike lehetett volna, de a sors másképp rendelte. Megismerkedett Wanda Wilkomirska híres hegedűművésszel, egymásba szerettek és összeházasodtak. Egy művész és egy apparatcsik frigyének köszönhetően MFR eljutott a varsói szalonokba, kifinomult és intellektuális érzékkel rendelkezett – ami éveken át megkülönböztette őt a színtelen és esetlen kommunisták tömegétől.³ 1956-

² A bydgoszczi vajdaságban található Kowalewko majorságban. – *A ford.*

³ Hasonló eset az MSZMP vezetésében is előfordult: Nagy Richárd az MSZMP Budapesti Pártbizottságának titkára Medveczky Ilona revütáncost vette feleségül az 1970-es évek elején, míg Berecz János, a Politikai Bizottság tagja 1988-ban Sáfár Anikó színésznővel kötött házasságot. – *A szerk.*

ban Rakowski a *Polityka*⁴ szerkesztőségének tagja lett, két évvel később pedig átvette a főszerkesztői posztot, ahol majdnem negyed évszázadon át maradt. Ez idő alatt az ő vezetésével a hetilap egyedülálló márkává vált. Csapatát újságírói körökben és a hatalom kulisszái mögött csak „Rakowski bandájaként” emlegették. „A féltékenységek és a megvetés keveréke volt ebben a kifejezésben – írja Michał Przeperski –, elvégre a zenekar kaotikusan, nem teljesen tiszta elvek alapján és nem teljesen tiszta szándékkal működik.” Rakowski a legjobb tollú újságírókat vonzotta a csapatába, túlnyomó többségében elvtársi ajánlások alapján. Nem habozott, hogy menedéket adjon más lapoktól kirúgott embereknek – ez volt Marian Truski esete, akit a *Sztandar Młodych*től „revizionizmus” miatt bocsátottak el.⁵ Később a *Sztandard*tól a *Polityka*hoz Dariusz Fikus, Andrzej Krzysztof Wróblewski és Daniel Passent követte – olyan emberek, akik a szerkesztőség alaphangját adták.

A lap sikerének kulcsa – a fiatal, tehetséges és ambiciózus csapat mellett – Rakowski volt, aki legalább olyan otthonosan mozgott az újságírásban, mint a politikában. Vezetése alatt a *Polityka* kiemelkedett az egész lengyel „sajtópiacból”, a párt liberálisainak, a reformereknek és a technokratáknak a bibliája volt. Ez azért volt lehetséges, mert Rakowski éveken át fáradhatatlanul védte munkatársait – minden héten, minden kérdésben próbára tette a pártvezetés és az aktuális vezető, Władysław Gomułka, majd Edward Gierek tűrőképességének határait.⁶ A Központi Bizottság folyosóit járta, hogy a lehető legnagyobb mozgásteret hagyja csapatának. Szokatlan szinergia alakult ki. MFR hűségesen kiállt újságírói mellett, biztosítva, hogy fontos témákról olyan nyíltan ír hassanak, hogy senki más – a hi-

⁴ A Lengyel Egyesült Munkáspárt 1957-ben, az „olvadás” jegyében alapította meg a lapot. – *A ford.*

⁵ A lap a szovjet Komszomol mintájára létrehozott Ifjúsági Szövetséghez, 1957-től pedig a Szocialista Ifjúsági Szövetséghez tartozott. Turski 1956–1957-ben, az „olvadás” idején a lap főszerkesztője volt. – *A ford.*

⁶ Általában jellemző volt, hogy a stabil politikai háttérrel rendelkező főszerkesztők, akik jellemzően a politika világából kerültek egy-egy lap élére, hatékonyabban léptek fel munkatársaik védelmében. Magyarországról például Kelen Bélát (*Esti Hírlap*) vagy Németh Irént (*Nők Lapja*) lehetne említeni. – *A szerk.*

vatalos országos terjesztésben – nem tudott hozzájuk felnőni. Ennek köszönhetően sok *Polityka*-újságíró csillaga felragyogott. Másrésről Rakowski a szerkesztőség munkájának köszönhetően egy főszerkesztőhöz képest aránytalanul nagy közéleti pozíciót vívott ki magának – ő lett a kommunista párt reformista szekciójának hangja. Külföldön nem kommunistaként, hanem szociáldemokrataként, a rendszer reformjára vonatkozó remény megtestesítőjeként tekintettek rá. Rakowski érdeme, hogy 1968-ban az általa vezetett hetilap nem csatlakozott az antiszemita kampányhoz. Szembefordult a párton belüli sovíniszta frakcióval, amelyet annak informális vezetője, Mieczysław Moczar belügyminisztériumi vezető után „moczarizmusnak” neveztek el.

Az 1958–1980-as években a *Polityka* a hatalmi rendszer működését és a társadalmi gondolkodás horizontját egyaránt befolyásoló fontos elemmé vált – liberális és reformista eszméket ültetett a kommunista állam működésébe, amennyire a lehetőségek engedték. Mai szemmel nézve könnyű leértékelni Rakowski tevékenységének jelentőségét, azt hangsúlyozva, hogy tulajdonképpen mindvégig a játékszabályoknak megfelelően cselekedett, és hogy az általa vívott párbajok csupán a kommunista „családon” belüli viták részét képezték. Ez azonban történelmietlen gondolkodás. A *Polityka* akkoriban nagyban elősegítette a szellemi erjedést, előkészítette az ideológiai talajt és a környezetet a párton belüli reformista áramlat számára. Ha MFR 1980 után is ezt a szerepet játszotta volna, akkor a szocializmusért folytatott harc emberarcú, liberális és reformer irányzatának képviselőjeként, sőt talán Alexander Dubčekhez mérhető kaliberű politikusként vonult volna be a történelembe.

A probléma az, hogy Rakowski liberalizmusa ambícióval, parvenü bizonytalansággal és a jövőtől való félelem mérgező keverékével párosult. Vágyai a valódi politikai karrier felé terelték. Évekig kereste azt a pártfogót, aki megnyithatná előtte az előrejutás útját. Így találta meg őt a hadiállapot kidolgozója, Wojciech Jaruzelski tábornok – és lett miniszterelnök-helyettes a kormányban. Rövid idő alatt a társadalmi konszenzus egyik legnagyobb támogatójából a tábornokok uralmának, az ellenállás erőszakos felszámolásának, a letartóztatásoknak és bebörtön-

zéseknek, a tolakodó propagandának a szószólója lett. Az újságíró, értelmiségi és pártreformer egy háborús kabinetben találta magát a katonaság és a milicisták mellett, mint egy görög-római filozófus a háborúzó rómaiak között. És mennyire szeretett hízlegni a patrónusának!

Érdemes idézni egy 1983-as levelet – Rakowski miniszterelnök-helyettes levelét Jaruzelski miniszterelnöknek: „Természetesen egyik korábbi vezetőhöz sem álltam olyan közel, mint Hozzád. Ez a közelség azt jelenti, hogy néha óvatosnak kell lennem, hogy ne essek a kisugárzásod csapdájába. Ez az erős akarat, a szilárdság, a makacsság, a lágyság és a szelidség furcsa keverékéből ered. Ennek forrása a Te rendkívüli szintetizáló képességed, a társadalmi folyamatok és az emberek mélyreható ismerete. Végül pedig ennek forrása abban a szokatlanul erős és látható – én így érzem – ragaszkodásában rejlik mindahhoz, amit lengyelségnek neveznek. [...] Az arcodat nézve, hallgatva, amit a különböző találkozókon mondasz, mindig arra a következtetésre jutok, hogy a környezetedből senki sem ér fel az intelligenciádhoz és a világról alkotott széles látókörödhöz, és hogy a mi szerencsénk, hogy a történelem ujja Rád mutatott.” Przeperski e levél kapcsán „erőszakos kapcsolatot” említ.⁷ A francia *mignon* kifejezés – az angol *minion* gyökere – jut eszünkbe. A királyi udvarban ezt a kifejezést használták a politikai támogató megnevezésére, de jelentéstartományába a „kedvenc”, sőt néha „a kölcsönös homoszexuális rajongás” is beletartozott.

Rakowski Jaruzelski politikai pályafutásának végéig hű maradt a tábornokhoz. Vak volt a hibáira, megpróbálta becsapni magát, hiába volt kiemelkedő az intelligenciája. Amikor 1983-ban rendőrök agyonverték a fiatal Grzegorz Przemyket,⁸ Czesław Kiszczak belügyminiszter – valószínűleg Jaruzelskivel egyetértésben – elrendelte a nyomozás eltitkolását. A gyilkosságért a mentősoket kellett volna hibáztatni, akik az alig élő fiút kör-

⁷ Michał PRZEPERSKI: I. m. 293–294.

⁸ 1983. május 12-én, érettségi vizsga után osztálytársaival szórakozni ment, amikor a rendőrök igazoltatták. Mivel nem volt náluk semmilyen igazolvány, a közeli rendőrsre vitték őket, ahol Przemyket annyira megverték, hogy két nappal később a kórházban belehalt a sérüléseibe. – A ford.

házba vitték. Rakowski egyrészt megpróbálta kideríteni, mi történt valójában. Másrészt viszont nem volt hajlandó elfogadni, hogy politikai pártfogójának bármi köze lenne a tragédiához. „Przemyk ügyét az első pillanattól kezdve figyelemmel kísértem. Köztudott, hogy a rendőrök voltak azok, akik megverték, mégsem őket ítélték el. Jaruzelski végig azt mondta, hogy ebben az ügyben az igazságot kell kideríteni. De mit értett ezen?” – írta a naplójában.⁹ A rendőrök megúszták az igazságszolgáltatást, de a büntetlenség légköre hamarosan egy újabb tragédiához vezetett: a biztonsági szolgálat emberei meggyilkolták Jerzy Popiełuszko atyát.¹⁰ Rakowski ezúttal is naplójában rögzítette kételyeit: „A Belügyminisztérium sok embert hülyére vett az intézményben. Saját kezdeményezésére vagy Kiszczak beleegyezésével? És ezért [felelős] Wojciech Jaruzelski is? Valószínűleg igen.”¹¹ A publikált változatból törölte ezt a mondatot. Egyébként még az 1980-as években is arról próbálta meggyőzni magát, hogy az egész ügy valamiféle összeesküvés volt a pártfogója ellen.

A reflexiója – a vereség és a keserűség érzéseivel együtt – végül maga a politikai visszavonulás volt. Rakowski 1991-es, kiadatlan naplójegyzeteiben feljegyezte: „Nem tehetek róla, Jaruzelski egyre inkább kezd kétségeket ébreszteni bennem a kifogástalan hozzáállásával kapcsolatban.”¹² Ledöntötte egykori bálványát a piederasztálról: „Nem akarom ezt nyilvánosan kimondani, de sze-

⁹ Mieczysław RAKOWSKI: *Dzienniki Polityczne 1984–1986*. [Politikai feljegyzések 1984–1986] Wydawnictwo Iskry, Warszawa, 2005. 168.

¹⁰ A varsói Kosztka Szent Szaniszló egyházközség káplánját 1984. október 19-én a belügyminisztérium három funkcionáriusa meggyilkolta, és testét a Visztula folyóba dobta. Az eset óriási felháborodást váltott ki a lengyel társadalomban. Popiełuszkót a hadiállapot alatt betiltott Szolidaritás egyik legfőbb szószólójának tartották. A *Miség a hazáért* című hazafias szentbeszéd-sorozata tömegeket vonzott az ország minden részéből. Temetésén több százezren vettek részt. Az elkövetőket elítélték, de a valódi megbízó kilétét dokumentumokkal máig nem sikerült bizonyítani. – *A ford.*

¹¹ Hoover Institution Library & Archives, Mieczysław F. Rakowski papers, 5. box, *Dziennik* [Napló] 1984. november 15-i bejegyzés.

¹² Hoover Institution Library & Archives, Mieczysław Rakowski Collection, 5. box, *Dziennik* [Napló] 1991. augusztus 17-i bejegyzés.

rintem Wojciech viseli a fő felelősséget azért, hogy ilyen ostoba módon elvesztettük a hatalmat.”¹³

*

Rakowski életrajza kiválóan dokumentált, a főszereplő profilját tárgyilagosan mutatja be, és az egész lendületes és érdekfeszítő olvasmány. Szakmai kötelességből két apró megjegyzést teszek. Először is, az 1981-es útválasztása az életrajz szempontjából kulcsfontosságú. Rakowski a Szolidaritással kötött megállapodás támogatójából a héják egyikévé vált, és egy hangon kezdett beszélni a Belügyminisztérium és a hadsereg vezetésével. Ebben az összefüggésben erős benyomást kelt a Jaruzelskinek szeptemberben írt – a könyvből kihagyott – levél. Ez egy arra irányuló lépés volt, hogy meggyőzze a miniszterelnököt a junta (a Nemzeti Megmentés Tanácsa) uralmának bevezetéséről. Rakowski feláldozta liberális ábrándjait a réalpolitika oltárán, azzal érvelve, hogy „a művelet [a hadiállapot] sikere megköveteli, hogy a nemzeti-kommunista jelszavak, nagyjából a moczari típusú jelszavak alatt valósuljon meg” (253-254.). A levél rendkívül fontos pillanatban íródott. Ez volt Jaruzelski miniszterelnök – akit Czesław Kiszczak belügyminiszter és a Politikai Bizottság más héjai támogattak – és Stanisław Kania, a LEMP Központi Bizottságának első titkára közötti vita csúcspontja. Kania és köre ellenálltak a hadiállapot bevezetésének. A könyv szerzőjét nehéz azzal vádolni, hogy nem ismeri a dokumentumot, amely Jaruzelski még publikálatlan hagyatékában, a Hoover Intézet levéltárában található.

A második kritika a Kreml Rakowski politikai sorsára gyakorolt befolyásának alábecsülése. Przeperski aprólékosan feljegyzi, hogyan látták az életrajz hősét a szovjet döntéshozók, de a leírás ebből a szempontból nem kielégítő. Például Andrej Gromiko szovjet külügyminiszter 1981. júliusi varsói látogatásán figyelmezteti Stanisław Kaniát, hogy ne engedje Rakowskit a pártvezetésbe választani. Majd Przeperski idéz egy beszámolót arról,

¹³ Hoover Archives, Mieczysław Rakowski Collection, 5. doboz, Napló (1991. december 16-i bejegyzés).

hogy maga az első titkár – azaz Kania – világossá tette, hogy nem akarja MFR-t a Politikai Bizottságban látni (243-244.). Ez a döntés tehát kifejezetten a Kreml befolyásaként értékelhető? Néhány héttel később a szovjet Politbüroban – amelyet a szerző nem idézett fel – szóba került Rakowski személye, mivel Andropov attól tartott, hogy ő az egyik komoly jelölt a miniszterelnöki posztra.¹⁴ Tett-e valamilyen intézkedést a Kreml annak érdekében, hogy ez a forгатókönyv ne váljon valóra?

Kevés figyelmet fordít a könyv szerzője Gorbacsov szerepére abban, hogy Rakowskit eltávolították a miniszterelnök-helyettesi posztról, pedig ez többek között a szovjet vezető látogatásának eredménye volt, aki „meglepetését fejezte ki, hogy Rakowski a vezetői csapatban van”. Évekkel később maga MFR is utalt erre – úgy értékelte, hogy egy ilyen reakció többet mond el magáról Jaruzelskiről, mint a Kreml valódi befolyásáról: „Jaruzelski tartott tőle. Gorbacsov, aki negatív véleménnyel volt rólam, lehet, hogy ezt mondta, de Jaruzelski nem hallgatott rá. Ezek már olyan idők voltak, amikor a Kremlben az elvtársak csóválhatták a fejüket. Az ujjukkal is fenyegetőzhettek, de semmi több.”¹⁵ Jaruzelski – más motivációk mellett – talán megelégedte a Kreml megbékítését is. Rakowskinak Moszkvában nagyon rossz híre volt, függetlenül attól, hogy ki töltötte be a LEMP Központi Bizottságának első titkári posztját. Gorbacsov főtanácsadója, Georgij Sahnazarov felidézte, hogy évek óta nem volt egyetlen olyan ülése sem a PB úgynevezett „lengyel bizottságának”,¹⁶ amelyen Rakowskit – és a hozzá hasonló „liberálisokat” – ne bírál-

¹⁴ Az SZKP KB PB ülése, 1981. október 29. (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112801>) (Letöltve: 2021. 10. 05.)

¹⁵ Hoover Institution Library & Archives, Mieczysław Rakowski Collection, *Dziennik* [Napló] 1992. július 10-i bejegyzés.

¹⁶ Az SZKP PB mellett még 1980 nyarán hozták létre az úgynevezett „lengyel bizottságot” Mihail Szuszlov vezetésével a „lengyel válság” folyamatos figyelésére és a lehetséges forгатókönyvek és lépések kidolgozására. Rakowski 1981. február 12-től töltötte be a miniszterelnöki posztot Jaruzelski kormányában. A fő feladata a Szolidaritással folytatott tárgyalások vezetése volt. Erről az időszakról írt könyve magyarul is megjelent: *Tárgyalófél voltam*. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1987. – A ford.

ták volna. Egyes esetekben olyan kemény jelzőket is használtak, mint az áruló.¹⁷

Ebben az összefüggésben válnak Rakowski 1988-as miniszterelnöki kinevezésének körülményei különösen érdekessé. Ezzel kapcsolatban Przeperski idézi a Józef Czyrek külügyminiszter és Mihail Gorbacsov moszkvai találkozásáról készült feljegyzés két változatát. Az előbbi – Jaruzelski követeként eljárva – ismertette a végül elfogadott ötletet Rakowski jelöléséről. Mindkét említett feljegyzésből kimaradt azonban a beszélgetés egy szála, amelyet a Gorbacsov Alapítvány archívumában őrzött feljegyzés rögzít. Ebben azt olvashatjuk, hogy a szovjet vezető óvta Czyreket a Rakowski-féle emberektől, és reményét fejezte ki, hogy az új miniszterelnök nem használja fel az elnyert posztot Jaruzelski meggyengítésére, és nem próbálja meg elfoglalni a helyét.¹⁸ Gorbacsov nem a liberális Rakowskitól félt, hanem a karrierista Rakowskitól – néha távolról jobban lehet látni. A szovjet pártvezető ellenzése ellenére Rakowskit kinevezték miniszterelnökké.

Przeperski véleménye, amelyet az úgynevezett moszkvai kölcsönről, azaz a Kreml által a posztkommunista párt beindításához nyújtott titkos kölcsönről szóló vita margóján ismertetett, túlzónak tűnik.¹⁹ Azt írja, hogy „a többek között Rakowski által végrehajtott művelet arról tanúskodik, hogy politikai karrierjének utolsó napjaiban teljes bizalmat élvezett a Kremlben”.²⁰ Ez inkább a tehetetlenség, mint a bizalom kifejezése volt – Moszkva

¹⁷ Lásd Svetlana SAVRANSKAYA–Thomas BLANTON–Vladislav M. ZUBOK (eds.): *Masterpieces of History: The Peaceful End of the Cold War in Europe, 1989*. Central European University Press, Budapest, 2010. 174.

¹⁸ 28. sz. dokumentum: Mihail Gorbacsov és Józef Czyrek 1988. szeptember 23-i tárgyalásának jegyzőkönyve. In: Svetlana SAVRANSKAYA et al.: I. m. 292–305.

¹⁹ Rakowski 1990 januárjában 1,2 millió amerikai dollár kölcsönt kapott készpénzben a KGB-től, hogy a LEMP utódpártja, a Lengyel Köztársaság Szociáldemokráciája (SdRP), illetve a párt lapja, a *Trybuna Ludu* utódja, a *Trybuna* beindítását segítsék. Az ügyet 1993-ban a lengyel ügyészség vizsgálta. Kiderült, hogy 1990 folyamán a kölcsönt visszaadták. Ugyanakkor politikai jelentősége is volt az ügynek, hiszen 1993-ban, az előrehozott választásokon a SdRP nyert, az ellenzék (a Szolidaritás utódpártjai) szerint a kölcsönnek befolyása volt a választások kimenetelére. Az ügy aktáit 2006-ban hozták nyilvánosságra. – *A ford.*

²⁰ Michał PRZEPERSKI: I. m. 305.

egyetlen szövetségesét próbálta megmenteni egy olyan országban, amely épp kicsúszni készült a szovjet befolyási övezetből. A pénzt „fekete pénzként” kezelték – a KGB-n keresztül érkezett –, de az összes terhelő dokumentumot megtartották. Ezzel kapcsolatban maga Rakowski is panaszkodott: „mindez azok miatt a hülye moszkoviták miatt, akik biztosítottak arról, hogy a kölcsönre vonatkozó összes dokumentumot megsemmisítették, és valójában egy páncélozott pénzesládában tartják őket”.²¹ Maga Gorbacsov, akit a „hitelügy” leleplezése után segítségül hívtak, nem válaszolt Rakowski kapcsolatfelvételi kísérleteire. Ez szimbolikus volt, mivel MFR maga is éppen akkoriban fejezte be a szovjet vezető életrajzának megírását.²² Ennyit a kölcsönös bizalomról.

*

Rakowski a legmagasabb állami és párttisztiségekig jutott – miniszterelnök-helyettes, miniszterelnök, a Politikai Bizottság tagja, sőt a LEMP Központi Bizottságának első titkára –, de független politikus soha nem lett belőle. Hatalomra éhezve elcserélte liberális *imázsát*, és Jaruzelski teremtményévé vált. Ez utóbbi az évek során igényei szerint mozgatta őt a politikai sakktáblán. A nyugdíjas Rakowski írta *Naplói* egy kiadatlan részének lapjain: „Hibáztatom Jaruzelskit, hogy valójában a legcsekélyebb szándéka sem volt arra, hogy a hatalom egy darabját is megossza.”²³ Az MFR története azt mutatja, hogy nem tanult pártfogójától. A tábornok nagyon jól tudta, hogy a hatalom nem az utcán hever, és nem is ajándékba kapjuk – meg kell szerezni, meg kell tartani és meg kell szilárdítani. Rakowski olyan volt, mint egy primadonna – elidegenítette az embereket, nem rejtette véka alá

²¹ Hoover Institution Library & Archives, Mieczysław Rakowski Collection, Dziennik [Napló] (1993. december 30-i bejegyzés).

²² Rakowski valóban könyvet írt Gorbacsovról. Lásd Mieczysław F. RAKOWSKI: *Gorbaczow pierwszy i ostatni*. Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, 1992. – *A ford.*

²³ Hoover Institution Library & Archives, Mieczysław Rakowski Collection, Dziennik [Napló] (1991. november 11-i bejegyzés).

ellenszenvét, megsértődött, és még hisztérikus is tudott lenni. Jaruzelski eközben, ahogy egyik munkatársa visszaemlékezett, „a partnerség, a nyitottság látszatát keltette. El kell ismerni, hogy olyan arcot tudott mutatni, ami sok nem buta embert lenyűgözött. Rakowski, aki – úgy tűnik – nem ismert más istent, mint saját magát [...] Úgy facsarta őket, mint a citromot, majd eldobta”. Óvatosnak kell lenni az álmokkal – MFR politikai törekvéseinek beteljesülése azt jelentette, hogy nem úgy vonult be a történelembe, ahogyan azt szeretne volna. Michal Przeperski könyve lenyűgöző történet erről a bonyolult emberről – tökéletesen megragadja nemcsak a történet emberi aspektusát, hanem a politika világának néhány egyetemes alapelvét is. Ez a legjobb politikai életrajz, amelyet Lengyelországban az utóbbi években kiadtak.

Tomasz Kozłowski